

Boekbesprekingen

Perpetuum mobile. Thema's en toepassing in de sociologie van Groenman. Onder redactie van J. E. Ellemers, H. J. Heeren, H. de Jager en G. Kuiper Hzn., Assen, 1974, 208 blz.

In dit boek, verschenen ter gelegenheid van Groenmans vijftienvigjarig ambtsjubileum, is een betrekkelijk groot aantal artikelen van diens hand herdrukt, gegroepeerd rond een aantal thema's die door afzonderlijke beschouwingen van anderen apart zijn belicht. Aldus is een zeer aantrekkelijke formule toegepast en het enige, dat men hierbij kan betreuren, is dat de plaatsruimte niet meer bijdragen toeliet. De subthema's zijn achtereenvolgens: sociologische theorie, demografie, cultuur en cultuuroverdracht, bestuur en plaatselijke samenleving, democratisering, en traditie en moderniteit. Een geselecteerde bibliografie van Groenmans zeer verspreid verschenen geschriften verhoogt de nuttigheid van het boek als naslagwerk.

Ik heb weinig behoefte, een bundel als deze op de normale wijze van een boekkritiek te behandelen. Groenman heeft voor mij gefungeerd als voor zoveel anderen: als iemand, die de eigen samenleving op sociologische wijze aan het spreken krijgt en die een belangstelling voor die eigen samenleving (en

wat daaromheen zit) weet te wekken, die niet meer verstomt. Hij deed — en doet — dat op een weinig nadrukkelijke manier en toch wel zo indringend, dat men wordt uitgenodigd op de ingeslagen weg verder te gaan en het zelf ook eens te proberen. Groenman toont ook op overtuigende wijze aan, dat betrokkenheid bij problemen van de dagelijkse praktijk, landelijk of plaatselijk, en wetenschappelijke onafhankelijkheid elkaar geenszins altijd en overal fundamenteel in de weg zitten. Hij betreedt de verbindingswegen naar het beleid met zwier en een duidelijk besef van zijn eigen voorkeuren en van de kracht en de beperkingen van zijn sociologische hulpmiddelen.

Uit Groenmans geschriften hadden de redacteuren gemakkelijk nog een aantal van dergelijke bundels kunnen samenstellen. Dat kan betekenen, dat ieder van de lezers van dit boek wel zijn voorkeuren zal nalopen en wellicht het een en ander zal missen. Ik begrijp, dat de gekozen formule vooral langere stukken kan hebben geblokkeerd, zoals het uit 1951 stammende 'De sociograaf en zijn object', waaraan ik goede herinneringen heb. Maar deze bedenkingen verliezen veel van hun zin tegenover een boek dat als een collectieve gelukwens is bedoeld en dat zo gemakkelijk ieder die wil, via het herdrukte deel van

de geschriften van de jubilaris naar het andere werk geleidt. Misschien is dat laatste nog wel de mooiste beloning die een wetenschapsman zich daarbij kan denken.

H. M. Jolles

Jacqueline Scherer, Contemporary community. Sociological illusion or reality? London, 1974, paper, 155 blz.

De eerste druk van dit boekje verscheen bij dezelfde uitgever in 1972. Het is bescheiden van opzet en door een vermijding van al te veel jargon op het eerste gezicht wel sympathiek. Community wordt enigszins in de trant van Redfields klassieke benadering, naar een aantal gezichtspunten opgesplitst: size, identification, boundaries, structure, power, social roles, social networks, e.a. Hieromheen werden de afzonderlijke hoofdstukken gebouwd.

Ik ben in het onzekere over de vraag, aan welke lezerskring de schrijfster kan hebben gedacht. Door zijn beknoptheid en eenvoudige trant van stellen zou het voor het inleidend onderwijs kunnen dienen, al is het mij daarvoor te weinig systematisch en niet strak genoeg. De ondertitel doet veelmeer een algemeen geïnteresseerd publiek vermoeden, maar daarvoor is de boodschap weer te bescheiden: 'communities as humanizing systems'. Bepaald nieuwe gezichtspunten treft men er ook niet in aan. Het meest zou ik voelen voor een extra-murale functie: in Engeland wellicht de Open Air University. Het zal zijn weg wel vinden.

H.M.J.

B. W. M. Hövels en G. Krijnen, Funkties van juristen; een onderzoek naar de werkkringen van juristen die in de periode van sept. '47 tot sept. '72

zijn afgestudeerd, 1974, I.T.S., Nijmegen

Het rapport bevat de resultaten van een functie-inventarisatie onder 4360 van de rond 12.000 in deze periode in Nederland afgestudeerde juristen; van deze groep oefent 91% een beroep uit. Men heeft aan de werkende juristen een lijst van 24 activiteiten voorgelegd met de vragen in welke mate deze activiteit voorkomt, en hoe belangrijk deze is. Een faktoranalyse leidde tot een zestal taken of combinaties van activiteiten: beheer; konfliktbehandeling; onderwijs en onderzoek; algemene juridische werkzaamheden; advies en rechtspraak. Deze empirische klusters leidden apart en in combinatie tot 13 onderscheiden beroepen, waarin 91% van de functies is onder te brengen.

Een dergelijke benadering is veel zinvoller dan het vragen naar het beroep. Bij kruistabellering blijkt nl. dat een zelfde op deze taakanalyse gebaseerd beroep door verschillende door respondenten genoemde beroepen wordt vertegenwoordigd, terwijl anderzijds onder een bepaald genoemd beroep zeer verschillende funktiekomplexen kunnen vallen. Rond 30% is in de typisch juridische sfeer werkzaam, 29% bij de overheid; het eerste neemt af, het tweede toe. 62% zegt alleen door een jurist vervangen te kunnen worden; 25% zegt ook door een niet-akademikus te kunnen worden vervangen. Tweederde beoordeelt de juridische opleiding positief. De groep zonder functie bestaat enerzijds vooral uit gehuwde vrouwen die niet meer werken, anderzijds uit pas afgestudeerden die nog niet werken, (b.v. in mil. dienst zijn).

Het is een goed en nuttig rapport. De definiëring van sommige kernbegrippen (taken, funkties, beroepen etc.) is niet erg duidelijk.

P. G. Swanborn

U. Claeys, Universitair onderwijs als mobiliteitskanaal, onderzoek bij afge-studeerden aan de Katholieke Universiteit Leuven, Leuven, 1974, 204 blz.

Het boek begint met een theoretisch deel, waarin de schrijver een omschrijving van sociale mobiliteit geeft, en verder een overzicht tracht te leveren van de belangrijkste mobiliteitsstudies van de laatste decennia. Dit deel is zeer leesbaar geschreven, doch het stoelt op een weinig representatieve selectie uit de literatuur. Vinke b.v. is alleen met zijn artikel uit 1956 vermeld, niet met zijn veel uitgebreidere dissertatie. Het is verder jammer, dat de inzichten uit het theoretisch deel niet of nauwelijks in de rest van het boek terugkeren.

Verder geeft het boek de opzet en de resultaten van een empirisch onderzoek. Claeys heeft zijn aandacht geconcentreerd op de Belgische mannelijke lekenstudenten, die een inschrijving op de Nederlandse taallijst van de Leuvense universiteit genomen hebben. Hij koos de academie-jaren 1934, 1939, 1944, 1949, 1954 en 1959. Uit elke jaar-groep werd een steekproef getrokken, met als resultaat in totaal ruim 2.000 personen. De respondenten zijn met een vragenlijst benaderd, die in het boek niet is opgenomen. In elk geval is het beroep van de respondenten alsmede van hun vader en hun grootvader aan vaders kant gevraagd. Een deel van de lijsten is door studenten bij de respondenten aan huis afgegeven en later weer opgehaald. Een ander deel is per post verstuurd, met drie rappelfasen. De aldus bijeengebrachte lijsten zijn alleen summier gecontroleerd, aan de hand van gegevens uit de universitaire administratie (o.a. beroep van de vader, indien vermeld). Vergeleken met de nauwkeurigheid, waarmee Vinke zijn data uit gemeentelijke bronnen haalde, blijft de benadering van Claeys m.i. onder de maat.

Helaas is ook de analyse van het materiaal aanvechtbaar. Bij een N van ver beneden 100 wordt met percentages met één decimaal gewerkt. Grootvaders uit het midden van de vorige eeuw worden met grootvaders van tientallen jaren nadien rustig in één en dezelfde cel (met lage vulling) gestopt. De wilde generalisaties zijn niet van de lucht.

Inhoudelijk wijken de resultaten in grote lijnen weinig af van hetgeen verwacht mag worden. Interessant is o.a. de constatering, dat van de studenten met een hoog judicium het gros later opduikt in de gelederen van de medische specialisten, de directeurs van bedrijven en de universitaire docenten.

Ik heb het boek van Claeys geïnteresseerd maar toch ook met een triest gevoel gelezen. Het onderwerp is als onderdeel van de problematiek van de sociale mobiliteit zonder meer belangwekkend. Het materiaal geeft bij voorzichtige interpretatie tal van uitkomsten die tot nadenken en hypothesen-vorming prikkelen. Triest zijn de zwakke kanten, die toch bij een iets grotere zorgvuldigheid te voorkomen waren geweest. Een contact met een ervaren stratificatie-onderzoeker (Van Heek, Van Tulder, Vinke, etc.) had een adequate literatuur-basis kunnen verschaffen. Advies van een ervaren research-methodoloog en statisticus had de opzet en de analyse tot degelijk vakwerk kunnen maken. Thans is het rendement van Claeys' inspanning onnodig laag.

H. A. Becker

R. Koopmans, Tegenspraak brengt ons verder; over de strategie van de oppositionele beroepspraktijk, Amsterdam, 1974, 256 blz.

Naar de mening van Koopmans houden de wetenschappers zich nog veel te rustig. Er was kritiek en oppositie nodig

op vele niveaus. Op het terrein van de primaire en sekundaire arbeidsvoorwaarden komt langzamerhand wel wat los. Maar er wordt nog te weinig strijd gevoerd voor zeggenschap over het eigen werk, de verdeling van fondsen, het aanstellingsbeleid en de relatie van de wetenschappelijke praktijk met de maatschappelijke behoeften van onderscheiden groeperingen. De oppositie tegen de gang van zaken op al deze niveaus noemt Koopmans: *de oppositionele beroepspraktijk*.

‘Een oppositionele beroepspraktijk is een vorm van oppositie voeren die geworteld is in de dagelijkse beroepspraktijk en die met name gevoerd wordt om die dagelijkse beroepspraktijk’ (p. 17). Deze oppositionele beroepspraktijk vereist van de wetenschapper dat hij zich bewust wordt van zijn plaats binnen de samenleving. Hiertoe moet de wetenschapper zich allereerst losmaken van de waanidee van de onpartijdigheid van de wetenschap, als zou de wetenschap het algemeen belang dienen door de ‘objectiviteit’ van haar resultaten, als zou zij voor iedereen bruikbare vruchten afsele roeping’ van de wetenschap is in werpen. Deze opvatting van een ‘universtrijd met haar ‘praktikularistische’ praktijk stelt Koopmans in aansluiting op Sartre. In de praktijk dient het wetenschappelijk onderzoek altijd speciale belangen n.l. die van de opdrachtgevers. Dit betekent echter niet dat men zich uit het wetenschapsbedrijf zou moeten terugtrekken om te voorkomen dat men de heersende klasse diensten bewijst. De oppositionele beroepspraktijk dient te worden gevoerd binnen de bestaande posities voor wetenschapslieden. Koopmans ziet dit wel zitten, omdat de tegenstellingen binnen het kapitalisme aanknopingspunten voor het verzet vanuit die posities bieden. Het percentage zelfstandigen onder de wetenschappers neemt sterk af: het overgrote deel der wetenschappers wordt tot loonafhanke-

lijken: tot *wetenschappelijke arbeiders*. In die positie zijn de wetenschappers ook aangewezen op de arbeidsmarkt. De aard van hun werk en de doelen die daarmee zijn gediend, worden aan hen opgelegd. Hun werkgelegenheid hangt af van prioriteiten die worden gedikt door de noodzaak van economische groei, de uitbreiding van de kapitalistische produktie.

Het welzijn staat op de lijst van prioriteiten laag genoteerd. Om nog maar niet te spreken van onderzoek in dienst van bevrijdingsbewegingen. De wetenschappelijke arbeiders kunnen zich echter bewust worden van deze bepaaldheden en in verzet komen. De strategie van de oppositionele beroepspraktijk betekent dan een strijd om invloed op het wetenschapsbeleid door de georganiseerde wetenschappelijke arbeiders. Aldus ziet Koopmans in zijn eerste hoofdstuk de ‘Sociale wetenschap in een kapitalistische samenleving’.

In de volgende hoofdstukken laat hij zien hoe het idee van de oppositionele beroepspraktijk is gegroeid uit zijn eigen ervaringen als socioloog.

In het tweede hoofdstuk ‘Nieuws uit de buurten’ wordt de bijdrage die sociologen kunnen leveren aan acties op het terrein van de ruimtelijke ordening, behandeld. De sociologen zouden zich hierin tezamen met andere beroepsgroepen zoals architecten moeten organiseren in de oppositionele beroepspraktijk. Dit om te voorkomen dat men blijft steken in een *alternatieve* beroepspraktijk, het slechts ontplooiën van oppositionele activiteiten *naast* de normale dagelijkse werkzaamheden. Noodzakelijk is dan dat de beperkingen van een ‘sociologische sociologie’ (p. 83) worden overwonnen. De sociale problemen kunnen alleen worden aangevat vanuit een analyse die de vakbegrenzings over-schrijdt. De sociologen moeten leren samenwerken met beoefenaren van andere vakken. En zij moeten leren de resulta-

ten van hun onderzoek dusdanig te formuleren dat bijvoorbeeld aktievoerende buurtbewoners er iets mee aankunnen. Dit vereist meer strijd om invloed op de inrichting van de wetenschappelijke arbeid en de structuur van de opleidingen.

In het derde hoofdstuk komen de beperkingen voor de 'sociologische sociologie' nader aan de orde. In een verhandeling over de sociologie van het konflikt wijst Koopmans op het overheersen van een eenzijdige moraal waarin geweldgebruik door de heersende klasse wordt genegeerd en slechts als 'handhaving van de openbare orde' wordt gezien. Geweld wordt in de sociologie van het konflikt alleen als zodanig gesignaleerd als het van de kant van de onderdrukten komt en dan ook veroordeeld. Veel steun voor bevrijdingsbewegingen is uit die hoek dus niet te verwachten. Een groot gebrek van de sociologie van het konflikt is ook de miskenning van de creativiteit van de aktoren in het sociaal proces. De opkomst van nieuwe bewegingen kan niet worden voorzien. Dit punt werkt Koopmans uit aan de hand van 'de gebeurtenissen' van mei 1968 in Parijs. Hierbij kwamen de 'tussenkategorieën' van de Franse bevolking, de studenten en ook de hogergeschoolde werknemers in beweging. Het onvoorziene karakter van deze beweging moet vooral betreurd worden omdat daardoor ook niet gezorgd kon worden voor een goede strategie; de tussenkategorieën bleven in een isolement en uit hun beweging kon onvoldoende munt geslagen worden voor maatschappelijke hervorming. De les die hieruit kan worden getrokken is dat de oppositie van de tussenkategorieën via een strategie van de oppositionele beroepspraktijk aansluiting moet krijgen bij de anti-kapitalistische oppositie van de handarbeiders.

In het vierde en laatste hoofdstuk

pakt Koopmans een fundamentele denkfout aan die ten grondslag ligt aan oppositionele bewegingen zoals die van de hippies, de 'black culture' en de vrouwenemancipatie. Namelijk, de idee dat langharige jongeren, vrouwen of Amerikaanse negers de bij uitstek onderdrukte groeperingen zouden zijn en min of meer identiek aan 'de' uitgebuite klasse terwijl zij er slechts een onderdeel van vormen. Door deze denkfout kan men ertoe komen de blanken, mannen en kortharigen die ook deel uit maken van de arbeidersklasse als vijanden te zien, vanwege het feit dat zij over iets meer privileges beschikken. Zo laat men zich echter bij de neus nemen door de verschillen in privileges waarmee de heersende klasse verdeeldheid zaait onder de arbeidersklasse. Deze les voor de ondergeprivilegeerden spiegelt Koopmans tot besluit ook weer toe naar de wetenschappelijke arbeiders: als meer-geprivilegeerden moeten zij zich niet boven de arbeidersklasse verheven voelen en dienen zij aansluiting te zoeken bij de anti-kapitalistische oppositie.

Koopmans boek kan worden beschouwd als een bijdrage aan de sinds het eind van de zestiger jaren gevoerde discussie over de identiteit van de sociale wetenschappen en van de sociologie in het bijzonder. Deze discussie die is ingezet met de vraag om een 'kritische' wetenschapsbeoefening, kenmerkt zich vaak door nogal abstracte beschouwingen over de wetenschap of de sociologie en de verschillende 'stromingen' daarbinnen (vgl. de recente gedachtenwisseling over de verschillende 'paradigmata' binnen de sociologie in het tijdschrift *De Sociologische Gids* en de openbare les van D. Th. Kuiper).

In Koopmans betoog daarentegen spreekt voortdurend de persoon van de schrijver vanuit zijn ervaringen. Hij gaat ook zeer concreet in op wat de wetenschappers concreet moeten gaan doen. Dit is tegelijk de kracht en de

zwakte van het boek. De beschreven ervaringen maken de oppositionele beroepspraktijk herkenbaar en de persoonlijke benadering nodigt de lezer uit om zich de problematiek aan te trekken. Dit is waarschijnlijk ook de bedoeling van het boek *Tegenspraak brengt ons verder*. Er komt echter onvoldoende uit de verf waarvoor Koopmans ervaringen nu representatief zijn. In hoeverre levert zijn betoeg voldoende materiaal voor een algemene strategie van de oppositionele beroepspraktijk? Op blz. 32 e.v. worden in aansluiting op Mandel zes categorieën wetenschappelijke arbeiders onderscheiden. 1. opzichters en ander kaderpersoneel binnen bedrijven; 2. stafmedewerkers binnen bedrijven; 3. reklamedeskundigen en andere in het distributieproces werkzame academici; 4. de funktionarissen van de massa-organisaties, zoals vakbonden; 5. de ideologische producenten zoals burgerlijke professoren, journalisten en een deel van de kunstenaars; 6. intellectuelen die zich bezighouden met kritiek van de burgerlijke verhoudingen.

Koopmans aanbevelingen voor een oppositionele beroepspraktijk zijn in eerste instantie alleen toepasbaar voor wetenschappers met een enigszins onafhankelijke positie ten opzichte van de kapitalistische produktie, dus met name de laatste drie categorieën. Er wordt in het boek niet uitgewerkt hoe de strijd voor invloed op het wetenschapsbeleid gevoerd kan worden door de andere drie categorieën. Met het oog op een algemene strategie van de oppositionele beroepspraktijk vertoont het boek ook een leemte op het punt van de organisatie van het bondgenootschap van wetenschappelijke en overige arbeiders. Dat dit nodig is en dat men hierbij boven verschillen in privileges uit moet kijken wordt steeds weer benadrukt. De konstatering van verschillen in privileges is echter enigszins misleidende begripsvorming. Het gaat hier immers om ener-

zijds arbeidsvoorwaarden van de arbeiders die het resultaat zijn van loonstrijd en anderzijds de arbeidsvoorwaarden van hoger geplaatsten die tot standkomen in minzaam overleg. De tegenstelling tussen de arbeiders die als producenten van meerwaarde hun arbeidsvoorwaarden moeten bevechten door af te knabbelen van de meerwaarde en de wetenschappers wier werk juist uit uitbreiding van die meerwaarde moet worden bekostigd is niet zo makkelijk te overbruggen. Eerst zal dan duidelijk moeten worden gemaakt dat er een gemeenschappelijk belang van alle arbeiders gelegen is in beïnvloeding van de verdeling van de meerwaarde na aftrek van de loonkosten. Verschuiving van uitgaven voor de verbetering van de omstandigheden voor de kapitalistische produktie (wegen, havens, defensie en belastingverlaging) naar uitgaven voor het welzijn en steun aan bevrijdingsbewegingen zal als doel moeten worden gesteld. Aansluiting van de strijd van de wetenschappelijke arbeiders voor een welzijnsgericht wetenschapsbeleid bij de strategie van de vakbeweging vereist dat deze laatste het zwaartepunt niet langer legt bij alleen de loonstrijd. Eisen van investeringscontrole en verschuiving van werkgelegenheid van industrie naar welzijns-sektor zouden veel meer nadruk moeten krijgen. Hoe vanuit dergelijke punten de organisatie van de wetenschappelijke arbeiders en de vakbeweging bij elkaar in de pas kunnen gaan lopen, is een kwestie die nog moet worden opgelost. Hopelijk vindt Koopmans pleidooi voor een oppositionele beroepspraktijk hierop een verlengstuk.

Koen Bons

N. Rodenburg, De macht van de deskundige, dissertatie Groningen, Assen, 1974

In deze sociaal-psychologische studie

wordt verslag gedaan over een reeks experimenten met betrekking tot de relatie tussen de onafhankelijke 'persoonlijkheidsvariabele' machteloosheid, de 'situationele' variabele toegeschreven deskundigheid en de afhankelijke variabelen gedrags- en opinieverandering. De auteur zet de traditie van Mulder voort, met name de experimenten van Mulder en Wilke (1970), maar is er niet ingeslaagd de resultaten van laatstgenoemden noemenswaardig aan te vullen. De weergave van experimenten, resultaten en interpretaties (achteraf) is uitermate breedsprakig; de 200 blz. bevatten niet veel meer dan 50 blz. relevante informatie. Het is uiteraard lofwaardig om te pogen 'voor een bredere groep dan sociale wetenschappers leesbaar en begrijpelijk te schrijven' (Voorwoord). Een samenvattend literatuuroverzicht over de relaties tussen soorten van macht en gedragsveranderingen zou zich daartoe echter beter geleend hebben dan een rapportage van eigen onderzoek. De betogen over soorten van variabelen, over theorieën en over de experimentele opzet doen weinig professioneel aan; de argumentatie m.b.t. de z.g. 'indirekte manipulatie' van persoonlijkheidskenmerken (blz. 51 en 56) is onzinnig. Het gevolg is een zwak design en grote onzekerheid terzake van de interpretatie van de resultaten. Tussen haakjes: wat zijn de items uit vele door sociaal-psychologen gebruikte schalen toch slecht, of slecht vertaald: 'Als je op school maar hard werkt, dan zul je echt niet ondervinden dat een examen eigenlijk te zwaar is' (uit de machteloosheidschaal), of: 'Ik heb nooit het gevoel gehad dat ik zonder reden gestraft werd' (uit een social desirability schaal).

P. G. Swanborn

*M. L. van Vonderen-van Staveren,
Protesteren in actiegroepen, dissertatie
Eindhoven, Utrecht, 1974*

De titel van dit proefschrift verleidt wellicht velen die niet zozeer uit wetenschappelijke overwegingen in actiegroepen geïnteresseerd zijn, hier een praktische handleiding voor actiegroepen te vermoeden; de lektuur ervan is dan echter nogal frustrerend, waaruit waarschijnlijk de zure reactie van een kollega-recensent in *Vrij Nederland* te verklaren valt. De fijnproever had het echter aan de titel kunnen zien: er is tenslotte een verschil tussen actiegroepen en actiegroepen!

De auteur wijdt een grondige studie aan de vooral sociaal-psychologische, grotendeels op experimenten gebaseerde, theorieën rondom kollektief protest en kollektief gedrag. Begrippen als motivationele benadering, het frustratie-agressie model, deprivatie, perceptie, machteloosheid, vertrouwen, legitimiteit etc. staan hier centraal. Vervolgens wordt de vraag gesteld: gegeven een sociaal probleem en individuen die zich daarvan bewust zijn, onder welke condities protesteren deze probleembewuste individuen dan in actiegroepen? Een poging tot beantwoording van deze vragen wordt gedaan via een explorerende veldstudie van 28 actiegroepen en via een laboratoriumexperiment. Voor eerst genoemd onderzoek werden adressen verkregen via het Algemeen Documentatie en Informatie Centrum van de Openbare Leeszaal in Amsterdam. In het experimentele gedeelte traden 96 lts-leerlingen als ppn. op. Terzake van een aantal problemsituaties moesten de ppn. kiezen uit een achttal protestvormen (van het aanbieden van een brief tot het dreigen met bommen) waar de overheid (de onderzoeksleiding) op verschillende wijze op reageerde. Zowel de protestvormen als de probleembeschrijvingen werden vooraf d.m.v. Torgersons categoric judgement model van schaalwaarden voorzien op diverse continua; vervolgens werden de relaties tussen de diverse continua onderzocht d.m.v. korre-

leren van de schaalwaarden. Het is weer eens iets anders dan de semantische differentiaal techniek, waarbij overigens een vergelijking met de laatste, veel simpeler benadering gemist wordt. Bovendien worden gevoelens van machteloosheid gemeten (dezelfde I-E schaal van Rotter waar ook Rodenburg gebruik van maakte, zie hierboven); vertrouwen in de overheid; houding t.o.v. aktiegroepen en kennis hieromtrent.

De hypothesen, zoals 'ongelijke problemen zullen ongelijke protesten veroorzaken' zijn echter weinig indrukwekkend terzake van de ontwikkeling der wetenschap. Het lijkt erop dat de auteur zelf wel beseft dat het oude kernbezwaaar tegen laboratoriumonderzoek — het veraf staan van de kleurrijke realiteit — hier levensgroot aanwezig is, en dat de belangrijkste vragen die men t.a.v. aktiegroepen kan stellen — b.v.: onder welke kondities duiken ze op? wat is de rol van massamedia? hoe funktioneert de leiding? hoe is de verhouding tot politieke en ideologische inspiratie? waarom nu wel en 15 jaar geleden niet? — eenvoudigweg door laboratoriumonderzoek niet te beantwoorden zijn. Deze studie is zeker niet slecht — ontwerp en rapporten zitten uitstekend in elkaar — maar de gekozen benadering kan slechts een topje van de ijsberg onthullen.

P.G.S.

J. L. Peschar, Milieu - school - beroep, dissertatie Groningen, 1975, niet in de handel

De auteur heeft een achteraf-experiment opgezet onder personen die 15 jaar eerder — in 1958 — in de 6e klas van Groningse lagere scholen getest zijn op intelligentie. Hij heeft 112 op sekse, leeftijd en IQ identieke paren van personen lager, de ander uit een hoger milieu af ondervraagd, waarvan de een uit een

komstig was. De belangrijkste afhankelijke variabelen betroffen het bereikte opleidingsniveau en de bereikte maatschappelijke positie; daarnaast werden meningen en houdingen gemeten.

Uit de sobere en overzichtelijke rapportage van het zorgvuldig opgezette onderzoek blijkt dat na 15 jaar zeer duidelijke verschillen tussen even-intelligenten zijn te konstateren wat betreft opleidings- en beroepsniveau.

De auteur merkt terecht op, dat 'relatief hogere IQ's uit 'laag' worden gematched met relatief lage uit 'hoog' (blz. 50). Daardoor kan men moeilijk generaliseren naar de totale populatie van 'laag' of naar die van 'hoog'; het is b.v. de vraag of de geselecteerde personen uit 'laag' ook niet van de doorsnee uit 'laag' afwijken wat betreft b.v. gezinskulturele variabelen. Het onderzoek had aan informatie gewonnen indien ook een doorsnee 'laag' en een doorsnee 'hoog' groep opgenomen waren geweest.

Helaas maakt de auteur vele malen gebruik van de modieuze term 'ongelijke kansen in de samenleving' om het verschijnsel aan te duiden, dat kinderen uit lagere milieus minder doorstuderen en lagere posities bereiken dan kinderen uit hogere milieus, hiermee op een wat vage wijze 'de maatschappij' in staat van beschuldiging stellend. Vooral nog past bij de resultaten ook de konklusie dat het volgen een uitgebreide schoolopleiding door de kinderen van de ouders (en de kinderen?) in de lagere milieus minder belonend is dan voor de ouders in de hogere milieus. Het onbevredigende van dit soort onderzoek is, dat niet duidelijk wordt waarom nu kinderen uit lagere milieus minder doorstuderen dan kinderen uit hogere milieus. Rupp heeft indertijd het belang van de 'gezinskultuur' duidelijk aangetoond; Peschar vindt, voor zover meting achteraf kon plaatsvinden, hier slechts geringe verschillen binnen de gematchte paren; hij schrijft dit toe aan de gebrekkige achter-

af-meting. Dit laatste is echter een weinig verantwoorde konklusie (overigens had hij hier m.i. beter met de afzonderlijke, harde vragen kunnen korreleren dan met de gekonstrueerde indices). Wellicht moeten contextuele kenmerken in het model worden gebracht; wat was het beroep van de kennissen van uw ouders; wat gingen uw vriendjes doen na de lagere school? Vervoort toonde indertijd aan dat de financiële situatie een minder belangrijke variabele is. Op de een of andere wijze moeten toch de waarde-oriëntaties of preferentiestructu-

ren van ouders (en kinderen) met meetbare kenmerken van sociale subsystemen in verband kunnen worden gebracht.

De auteur is zeker in zijn opzet geslaagd om een goed en zeer nuttig stuk sociologisch onderzoek te verrichten. Dat het onderzoek niet in alle opzichten kumulatief en theorie-georiënteerd is, hangt mede samen met de overigens originele opzet, waardoor men voor wat de meting van enkele essentiële variabelen betreft, aan handen en voeten gebonden is.

P.G.S.